

Prečo človek hľadá krásu a umenie? Umelec je napodobňovateľom Božieho aktu stvorenia

Jozef Duháček

29. septembra 2020 ✚ Kultúra

Umenie - brána ku kráse a Bohu

Hoci podľa ideológie, ktorá železnou rukou spútala modernú intelektuálnu klímu v materialistickom evolucionizme, je človek len zviera, ktoré povstalo zo slepej náhody a prirodzeného výberu, predsa len sa tomuto zhluku buniek, pokiaľ pravda, prežije nástrahy pobytu v maternici a vyhne sa pokusom o vraždu ešte pred narodením, priznávajú isté kvality, ktoré jeho animálnym príbuzným doposiaľ všemohúca evolúcia nedopriala. Jedna takáto kvalita je zvláštny tvorivý akt, označovaný ako umenie. A hoci bobry stavajú hrádze a lastovičky hniezda, umeniu sa pripisuje niečo viac.

Umenie má schopnosť zasiahnuť rozum, cit, umenie dušu teší, povznáša, dokáže rozplakať, nadchnúť aj deprimovať. Umenie sa vymaňuje z okov materializmu a hoci podľa spomínanej ideológie, ktorá si robí nárok na výlučnú vládu nad modernou mentalitou, sú intelekt, myslenie, vôľa, láska aj hnev, len výsledkom elektrochemických procesov prebiehajúcich v mozgu, teda sú to materiálne procesy, umenie ich zasahuje a ovplyvňuje. Uskutočňuje sa tu tajomná interakcia hmoty a nehmotného, ktorá, ak raz materialisti prídu k rozumu, bude jedným s dôkazov toho, že myslenie a cit sú niečo iné, ako elektrická interakcia neurónov.

Kde sa berie potreba umenia a nadanie k tvorbe umeleckého diela? Úzko súvisí s potrebou krásy, ktorá je neodmysliteľnou súčasťou človeka. Bloy o tom hovorí:

„Cirkev, ktorá by mala živiť našu predtuchu nekonečna, zbavená už tristo rokov svojich prís, živorí. Človeka vypudilo Zviera a rozdrapuje sa až so nebies. Posilňovať by nás mohla už len Levica umenia, keby tí poslední odvážlivci, ktorí sa prichádzajú napiť z jej nezničiteľných prís, neboli kameňovaní. Ale vyrabovanie duší, oklieštenie človeka, to všetko je márne. Aby zmizli všetky zárodoky nepotlačiteľného ideálu, ktorý v sebe nosíme a ktorý nedokáže vyhubiť ani tá najbezbožnejšia výchova, musel by byť asi zrušený človek. Nedá sa dosiahnuť taký stupeň zneuctenia, ktorý by premohol prirodzenosť. Kým bude existovať bolestná rasa Adamových detí, ľudia budú hladovať po kráse a nekonečne tak, ako hladujú po chlebe. Že ich bude málo, je možné. Že budú prenasledovaní, je veľmi pravdepodobné.“

Ľudská tvorba ako napodobenie Stvoriteľa

Tvorivý akt stvorenej bytosti je napodobením tvorivej činnosti Božskej a teda aj ľudské umenie je len napodobením umenia Božieho. Písmo nazýva Božiu múdrosť umelkyňou *“Čo je schované i viditeľné, všetko som poznal, veď ma o tom poučila múdrosť, umelkyňa (artifex znamená umelec, autor, remeselník) všetkých vecí.”*, teda skrze večnú a nestvorenú múdrosť sú stvorené všetky veci a táto Božia múdrosť stvorila svet spôsobom výsostne umeleckým *“Lebo ty si mierou, počtom, váhou usporiadal všetko.”* a táto múdrosť *“siaha mocne od jedného konca sveta k*

druhému a všetko riadi lúbezne.”

Umelec má svoje nadanie od Boha. A pretože žiadny človek nevytvára nové idey ani nenachádza a nevymýšľa celkom nové, dovtedy ani v myšlienkach nejestvujúce vzory či námety, preto každá umelecká idea, ktorú umelec uskutočňuje vo svojom diele je len napodobením príslušnej idey, ktorá v Božskom rozume žiari nekonečne jasnejšie a zreteľnejšie, než v rozume umelcovom. Každý umelec uskutočňujúci nejakú ideu teda napodobňuje Stvoriteľa, ktorý svoj dokonalý plán, ktorý od vekov držal vo svojom rozume, stvorením sveta uviedol do skutočnosti.

Je spoločnou náukou sv. Otcov, že Boh je zdrojom všetkého ľudského umenia. Napríklad sv. Klement Alexandrijský hovorí: *“Že z Boha majú pôvod všetky umelecké diela a všetky duchaplné vynálezy, o tom nebudeme pochybovať, ak uvážime výrok Písma.”* Potom Pán hovoril Mojžišovi: *„Hľad', ja som po mene povolal Beseléla, syna Uriho, syna Hurovho z Júdovho kmeňa a naplnil som ho Božím duchom, zmyslom pre umenie, dôvtipom a zručnosťou pre každú prácu, aby zhotovil plány a aby ich uskutočnil v zlate, v striebre a medi, aby brúsil kamene na osadzovanie, vyrezával drevo a vôbec vykonával všetky práce.”* a neskôr dopĺňa *” a každému, kto sa rozumie remeslu, dal som múdrosti, aby vyhotovili všetko, čo som ti prikázal.”*

Podľa týchto slov Exodu inšpiruje Boh umelca ku každému, skutočne umeleckému dielu a to prirodzene, zvláštnym talentom ktorým vybavil jeho prirodzenosti alebo nadprirodzene, mimoriadnym vnuknutím svojej milosti, ktorým umelcovi ponúkne nálad a pri tvorení diela ho osvecuje a riadi, aby ideu zobrazil s takou krásou, aká krásna je daná idea sama v sebe.

Umelec, Boh a idey vecí

Sv. Augustín učí, že zvrchované umenie a nekonečná múdrosť Všemohúceho Boha pôsobia skrze umelca, ktorý je vlastne iba nástrojom v Božej ruke a ním Boh v umeleckých dielach zobrazuje a javí svoju večnú krásu: *“Zvrchované umenie všemocného Boha, ktorým urobil z ničoho všetko, pôsobí tiež skrze umelcov, aby vytvorili diela krásne a pôvabné..... Umelci však nedokážu niečo vytvoriť z ničoho a k svojej práci potrebujú látku primeraného tvaru či obrysu,... a tento obrys prijímajú do svojej mysle od onej zvrchovanej múdrosti, ktorá počet ako i iné vhodné tvary oveľa dokonalejším spôsobom vtlačila materií sveta, stvorenej z ničoho.”*

Platón chápal umenie ako napodobenie druhého stupňa. Pravdivým predobrazom zmyslovo vnímateľného predmetu je idea, ktorá je pravdivá. Platón túto ideu umiestňuje, spolu s inými ideami do sveta, v ktorom jestvujú v čistote a rýdzosti. Konkrétne existujúce súcno je len nedokonalým napodobnením idey a umenie je napodobňovanie tohto nedokonalého napodobnenia – je teda ešte nedokonalejšie.

V skutočnosti sa idey všetkých vecí nachádzajú v Božom intelektu. Sú dokonale krásne a božská krása je nekonečná a prevyšuje nekonečne možnosti umelcovej duše prijať ju a s ideou veci samej prechádza aj Božská krása do umelcovej duše len ako obraz či podoba, zbavená premnohého lesku a žiary, teda jej svetlo sa prvý krát láme. Umelec, ktorý krásu idey, takto dostal, nosí ju v duši a premieňa v umelecké dielo, nikdy nedokáže dokonale stvárniť svoj zámer. Ideálna podoba jeho diela sa mení v skutočnú podobu vždy len čiastočne a neúplne, teda svetlo Božej krásy sa láme druhý krát. Napriek tomu nám úžas, ktorý nás premôže, ak pozeráme nejaký obraz, obdivujeme krásu katedrály, alebo počúvame vynikajúcu skladbu, dáva zakúsiť

aspoň niečo z krásy, ktorá čaká spravodlivých vo večnosti.

Albert Magnus hovorí, že krása je *splendor formae*, skvelosť formy a umenie potom nutne spočíva nie v úmysle, s akým k dielu umelec pristupuje, ale v stupni dokonalosti a znamenitosti jeho práce. A hoci je krása umeleckých diel len matným tieňom skutočnej krásy Božej, predsa umenie pôsobí na vnímavé srdcia neodolateľným čarom. Akým potom nevýslovným blahom bude naplnená každá duša, až bude hľadiť na krásu Božiu bezprostredne a priamo!

Krása - dar Boží

Krása všetkého ľudského umenia je v istom zmysle obsiahnutá v kráse, ktorou Boh človeka prirodzeným i nadprirodzeným spôsobom obdaril. Krása je vlastnosť veci, ktorá sa páči v pohľade (*quae visa placent*), tvorí ju hlavne úplnosť – čiže dokonalosť (*integritas sive perfectio*), úmernosť čiže súlad, proporcia, harmónia (*proportio sive consonantia*) a jasnosť (*claritas*).

Dôvod, prečo sa nám krása páči, vyjadruje Písmo krátko, ale jasne, keď v Gen 1,26 uvádza výrok, ktorým sa Najsvätejšia Trojica povzbudzuje ku stvoreniu človeka „na svoj obraz a podobu“. V týchto slovách je obsiahnutý dôkaz mimoriadnej dôstojnosti ľudskej prirodzenosti. A keďže človek je Bohu podobný, je svojou prirodzenosťou nútený, aby v Božom obraze, ktorý je vtlačený do jeho ľudskej prirodzenosti poznával svoj vzor. Pretože tento vzor obsahuje nekonečný počet dokonalostí v úplnej jednoduchosti a absolútnej jednote, má človek prirodzenú túžbu, z rozmanitosti rôznych poznatkov získaných pozorovaním sveta povznášať sa k stále vyššej jednote, aby tak dospel až k jednote absolútnej, k Bohu, sume všetkých dokonalostí.

A kedykoľvek človek v rozmanitostiach, ktoré pozoruje postrehne jednotu, alebo len jej náznak, zasvitne mu v duši lúč Božej krásy a z neho sa rozleje bohatý prúd lúbeznej rozkoše. Táto rozkoš a lúbosť človeka uchvacuje tým viac, čím bližšie sa dostáva k Božej jednote. Človek, ako Boží obraz je istým spôsobom s Bohom súrodý a preto úplne prirodzene nachádza záľubu v tom, v čom sa mu zjavuje Boh. *Simile simili gaudet*. A preto sa človeku páči každé krásne dielo, pretože v ňom nachádza to, čo má s Bohom, pravda každý svojou mierou, spoločné.

Krása prirodzená a nadprirodzená

Ale Boh zjavuje svoju krásu ešte iným, nadprirodzeným spôsobom a to v Bohočloveku Kristovi, jeho Matke, v Cirkvi a v každom človeku, ktorý je ako živý výhonok zaštepovaný do mystického tela Krista Pána. Táto nadprirodzená zjavená krása prestupuje a preniká celý ľudský život, jednotlivca, rodiny, štátu i celej spoločnosti, vo všetkých prejavoch, vo vede, umení, všetko povznášajúc do Božskej sféry. Božou milosťou človek získava novú prirodzenosť, nový rozum, novú vôľu a nový Boží obraz, ktorý jeho prirodzený obraz nevýslovne povznáša a zdokonaľuje.

V plnom jase žiari tento nadprirodzený Boží obraz len blaženým dušiam. V našom hmotnom svete však musíme rozlišovať krásu prirodzenú a nadprirodzenú.

Prirodzená je podkladom krásy nadprirodzenej a obe spolu splývajú v jednu. Preto je v dnešnom svetovom poriadku každá krása akoby zaliata nadprirodzeným svetlom, má nádych vyššieho sveta, v ktorom stojí bližšie ku kráse nestvorenej a nekonečnej. S človekom bola aj príroda povýšená do nadprirodzeného poriadku a s prírodou samozrejme aj jej krása. Pretože však každá krása, prirodzená i nadprirodzená je len

odleskom, obrazom, účasťou či podielom na kráse nestvorenej, kráse Božej, preto pojem krásy tak tesne súvisí s Bohom, že bez Boha nemožno o kráse vôbec hovoriť.

Ako bez Boha niet pravdy, dobra a iných dokonalostí stvorených bytostí, tak bez Neho niet ani krásy. S ním pojem krásy stojí a padá. Kto popiera Boha, nekonečnú nestvorenú krásu, zdroj každej krásy prirodzenej i nadprirodzenej, popiera krásu samotnú. Popretie Boha je preto hrobom všetkej krásy a preto aj všetkého umenia. Žiadne umelecké dielo nemôže byť krásne, ak sa akýmkoľvek spôsobom, priamo či nepriamo prieči Bohu, jeho pravde, добрôte, milosrdenstvu, alebo inej z jeho dokonalostí. Každý pokus postaviť umenie na vlastný autonómny základ, bez zreteľa k Bohu, mal, má a bude mať za následok len strašný úpadok umenia prejavujúci sa v snahe o vizuálnu deštrukciu Božieho stvoriteľského diela, skrze ľudský tvorivý čin, vytrhnutý z pôvodného transcendentného účelu. Nie je potrebné to zdĺhavo dokazovať. Úpadok, ktorý výtvarné umenie, hudbu, architektúru, poéziu a literatúru dopadol v 20. storočí je ohromujúci.

Bieda umenia bez Boha

Stačí postaviť vedľa seba čmáranice povedzme Jacksona Pollocka, ktoré sa dnes predávajú za desiatky miliónov a obraz nejakého, hoci len mierne nadpriemerného umelca s 18. storočia a nie je o čom diskutovať. Výtvarné umenie dnes, je skrátka ohavné. O hudbe je škoda hovoriť. Populárna hudba je vulgárna a primitívna a takzvaná „vážna hudba“ sa utápa v zvrhlých atonalitách, že je vonkoncom nepočúvateľná. O to flagrantnejšie pôsobí takýto rozpor v takzvanom dnešnom cirkevnom umení, ktoré vo svojej dekadencii v ničom nezaostáva. Dôvod je očividný. Malo by byť zamerané na oslavu Boha a jeho krásy, ale nie je. Zhodilo Boha z trónu a inštalovalo naň človeka s autonómnou, na Bohu nezávislou dôstojnosťou a veľkoleposťou a výsledok je tragický, hoci očakávaný, veď na tróne sedí karikatúra Boha.

Človek je na svete aby Boha miloval, poznával, oslavoval a Bohu slúžil a každé ľudské dielo a skutok musí priamo alebo nepriamo túto povinnosť plniť. To je zakódované v našej prirodzenosti, ktorá potom ku svojmu cieľu prirodzene tiahne. Umelecké diela nemajú cieľ v sebe samých, sú tu pre človeka a človek je tu zasa pre Boha a teda umelecké diela sú v dôsledku tvorené tiež pre Boha. Z toho dôvodu je umelec viazaný pri tvorení svojich diel tými istými náboženskými a mravnými zákonmi, akým podliehajú všetky skutky človeka. Niet výnimky ani pre najväčšieho génia.

Nedá sa poprieť, že aj súčasní umelci majú od Boha talent a nadanie. Neraz je ich talent obrovský, väčší, než talent nejedného obdivovaného majstra minulosti. A mimoriadny talent ktorý Boh udelil človeku je vždy spojený s mimoriadnym záväzkom toto nadanie primeraným spôsobom použiť *ad maiorem Dei gloriam*. Umelci 21. storočia, väčšina z nich, však tento záväzok naduto odmietajú plniť a svoj talent používajú na tupenie a ponižovanie Toho, kto im ho dal. Milovníci krásy v tomto storočí trpia ohromným hladomorom. Ale útechu nachádzajú v tom, čo napísal Bloy:

„Strápení kočovníci velkého sna budou blůdit po tváři zeme ako Kainovia a pridávať sa k divej zveri, aby sa mali vôbec kam uchýliť. Prenasledovaní ako podpaľáci a traviči studní, odporní ženám so zmyselnými očami, pre ktoré budú len obyčajným smetím, prenasledovaní deťmi a psami, desivé trosky radosti šesťdesiatich storočí unášané veľtokom svinstiev nášho veku, budú nakoniec živoríť v dierach tak smradľavých, že si tam netrúfnu ich mŕtvolu navštíviť ani stonožky a červy. Napriek tomu a k zúfalstvu ich katov, budú stále prežívať. A pretože prirodzenosť je nezničiteľná a neporušiteľná, môže sa jedného dňa celkom ľahko stať, že

vd'aka nejakej nečakanej slnečnej erupcii, alebo pôsobeniu nejakej neznámej hviezdy, jedna výnimočná odnož týchto vandrákov zaplaví zem a pod vlnami extázy navždy pochová korektnú spoločnosť neduživých lotrov, ktorí si mysleli, že z ľudského rodu vypudili aristokraciu.“

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/preco-clovek-hlada-krasu-a-umenie-umelec-je-napodobnovatelom-bozieho-aktu-stvorenia/>